

Carl Bildt

2003-09-26

Så kom den då efter mer än tolv år – Ingvar Carlssons replik på Kjell-Olof Feldts förödande skildring i boken "Alla Dessa Dagar" av det successiva sammanbrottet för den socialdemokratiska ekonomiska politiken under slutet av 1980- och början av 1990-talet.

Repliken är bitter på ett sätt som rent personligt är lätt att förstå. Med sin bok gjorde Kjell-Olof Feldt det näst intill överflödigt för oss att trycka valhandböcker inför valrörelsen 1991. Ingvar Carlssons fråga om varför Feldt gav ut sin så avslöjande bok just då har inte heller jag något alldeles tydligt svar på. Kanske var Feldts bitterhet då lika stark som den bitterhet som Ingvar Carlsson redovisar i dag.

Det är inte mycket i detaljer som Feldt och Carlsson är överens om i sina respektive böcker om dessa år. Men när Carlsson nu skriver att de kom att fullfölja en politik som "skadade landet", att han kunde känna "helig ilska" mot finansministern och att tillståndet inom socialdemokratin mitt i det s k rosornas krig liknade "ett oorganiserat slagsmål" ger han i stort samma bild av sönderfall och söndring som Feldt gav för tolv år sedan. I sina detaljer är det förvisso en replik på Feldt, men i den huvudbild som ges handlar det snarare om en bekräftelse.

Det var eländets, sönderfallets och misslyckandens år för den regering som var deras.

Sanningen var att socialdemokraterna efter sin återkom till regeringsmakten 1982, och lanseringen av den s k tredje vägens ekonomiska politik, snart förlorade kontrollen över den ekonomiska utvecklingen. Och detta ledde fram till den accelererande kris vid övergången mellan 1980- och 1990-tal som förde Sverige in i det som Feldt kallade ”arbetslöshetens stålbad” och gav oss både en samhällsekonomi och statsfinanser som snart var i ett tillstånd av fritt fall.

För Ingvar Carlsson ligger skulden för det som inträffade på kombinationen av Kjell-Olof Feldt, Erik Åsbrink och Bengt Dennis. Och lite överraskande lanserar han tanken att allt hade blivit bättre om vi släppt kronan och valutapolitiken någon gång i mitten av 1980-talet.

Det tror jag inte alls. Visst underskattade man effekterna av den avreglering av kredit- och valutamarknader man tvingades till. Men minns att socialdemokraterna förde valrörelse såväl 1982 som 1985 och 1988 i harnesk och harm mot de åtgärder för statsfinansiella besparingar och strukturella reformer som de senare, steg för steg och oftast under galgen, skulle komma att tvingas till att acceptera.

Lite av detta skymtar försiktigt förbi också i Carlssons skildring. Han är besviken på det motstånd som fanns mot förändring och förnyelse inom hans eget parti, och konstaterar att man ofta ”pressades till eftergifter i stället för att vägledas av en vision.” Man ”hamnade på defensiven”, och ”de borgerliga partierna fick chansen att på 1990-talet gå på offensiven” också i tidigare socialdemokratiska kärnfrågor som välfärdens organisation.

Så var det. Även om Ingvar Carlsson själv då och gjorde en försiktig framstöt som siktade till förändring, och också kom att få igenom betydande förändringar som t ex skattereformen 1990, var socialdemokratin ett parti på utvecklingens bakkant i en värld som höll på att förändras. En gammal ekonomisk modell höll helt enkelt inte längre.

Crescendot för krisen kom när Ingvar Carlsson tvingades att avgå i samband med det s k stoppaketet vintern 1990 och Feldt samtidigt kastade in sin handduk. Även om han kunde återkomma, och därtill driva igenom skattereformen, blev resten av den mandatperioden en lång dags färd mot natt.

Feldts bok berättade i grunden bara det som alla visste. Socialdemokratien hade regerat sönder sig självt.

I början av 1991 förlorade Sverige tusen jobb om dagen och underskottet i statens budget hade börjat öka lavinartat. Vi visste alla att en arbetslöshetsbomb skulle brisera, och i dess spår skulle dessutom komma en underskottsbomb. I valrörelsen sade Ingvar Carlsson visserligen att allt hade vänt uppåt, men tolv år senare har han klokt nog redigerat bort den saken.

När vi den hösten bildade en borgerlig fyrpartiregering lämnade Ingvar Carlsson över regeringsmakten med både stil och styrka. Och även om bitska ord skulle komma att utväxlas mellan oss – en hel del av dem lever fortfarande kvar – kom det under de år som följde också att finnas stunder av konstruktivt samarbete.

Om de olika krisuppgörelserna hösten 1992 hör till dessa kan nog andra bedöma bättre än vi som var direkt inblandade. Hans bok ger en livfull skildring av också spända moment under detta skede – t ex när han gick alldeles i baklås därför att någon hade inbillat honom att jag bedrev hemliga dubbelförhandlingar med Ny Demokrati – samtidigt som tämligen avgörande delar av själva sakmaterien helt och hållet lämnas utanför. Men det sådant ligger i partsinlagans natur.

Förvisso var detta besvärliga år. Och relationerna mellan oss och socialdemokraterna blev inte bättre av att vi pressade igenom ett djärvt

reformprogram för förnyelse som – med rätta! – uppfattades som ideologiskt utmanande av socialdemokraterna. Vi privatiserade och avreglerade, öppnade för valfrihet i välfärdspolitiken, tonade ner neutralitetspolitiken, avvecklade löntagarfonder och förbättrade klimatet både för företag och företagande på ett sätt som stred mot själva trycksvärtan i alla deras gamla program. På sina håll i boken beklagar sig Ingvar Carlsson över att andra – mest Stig Malm – använt sig av populistisk retorik i diskussionen om den ekonomiska politiken, men under dessa år var inte sällan den grova populismen socialdemokratins enda ideologi.

Hösten 1994 kom han dock tillbaka som statsminister. Gemensamt levde vi igenom de ohyggligt tunga dagarna med Estonia-tragedin, och gemensamt säkrade vi den knappa segern i folkomröstningen om EU i november. Men i övrigt var detta skattehöjningarnas och de sk återställarnas höst när man i armkrok med Gudrun Schyman vred politiken kraftfullt åt vänster.

Under slutet av den borgerliga regeringsperioden var det tydligt att vi vänt en ekonomi i fritt fall till en ekonomi i klar uppgång. Nu fick Sverige tillbaka ca tusen jobb om dagen, om än från en förfärande nivå. Och nu minskade tydligt budgetunderskotten som en följd både av detta och av de sparprogram vi trots socialdemokraternas motstånd satt in.

I boken finns Ingvar Carlssons frustration över att förtroendet för svensk ekonomi snarast försämrades under i alla fall det första halvåret efter regeringsskiftet. Men vänstersvängen hade sina konsekvenser, och de borde inte ha förvånat. Det var först när han och Olof Johansson fann varandra, och sparinsatser också gjordes, som det åter blev möjligt att slå in på förbättringsvägen. Att det sedan blev mer skattehöjningar än besparingar är en annan sak.

Så lämnade Ingvar Carlsson skutan, och Göran Persson tog över. Andra kan bättre värdera hans samlade tid som partiledare. Han är skolad av Erlander mer än Palme, mer hemma här än borta, plikttrogen inte bara mot sitt parti,

och inte sällan förmedlande känsla av att ryggsäcken han fått att bära var tyngre än vad han skulle ha önskat. Han var den motvillige partiledaren i en tid som gick i en annan riktning. Lätt var det inte – och hans bok ger förvisso bilden av hur svårt det var. Men han förtjänade – och fick – respekt för sina insatser.

Hans bok har främst uppmärksammat för uppgörelsen med Feldt. Det är förståeligt – den är central. Det är den tolv år försenade repliken. Men boken handlar också om annat.

Han vill också ge sin bild av hur Sverige steg in i det europeiska samarbetet. Även om boken märkligt nog har färre sidor om denna för Sverige avgörande historiska förändring än om den märkliga s k Ebbe Carlsson-affären försöker Carlsson hävda att det visste inte var med en fotnot utan förberedelser, och drivet främst av nödvändigheten att blidka marknaden, som han svängda över till ett tydligt ja till svenskt medlemskap.

Förvisso har han rätt i att det inte var i en fotnot. Men sanningen var inte så mycket bättre. Det var mitt inne i ett pressmeddelande från finansdepartementet som handlade om ett framtvingat krisprogram som den avgörande förändringen kom. Inte ens den av Ingvar Carlsson också i denna bok kärt vårdade neutralitetspolitiken hade man hunnit få med. Hans försök att nu lägga historien till rätta blir i just avsnittet om Europapolitiken ovanligt stapplande.

”Så tänkte jag” är förvisso en bok av Ingvar Carlsson. Boken har en genuin ton som känns igen av den som också var med under alla dessa år. Där finns det som var och är gott och hedervärt med hans sätt att driva politik, och där finns också det som kanske framstår i en annan dager.

När jag lagt boken åt sidan kan jag inte undgå reflektionen att det är minnen av en person som ständigt drabbades av olika utvecklingar, men som mer sällan förmedlade en egen vision om förändringar och förnyelse. Europa

tränger sig så tydligt på utifrån. Ekonomin eroderas så uppenbart underifrån. Politiska motståndare framställs som mer eller mindre svekfulla. På sida efter sida drabbas författaren av ömsom Feldt och ömsom Bildt, stundtals Expressen, plötsligt Stig Malm och nästan ständigt av en verklighet som helt enkelt uppträdde på ett sätt som han inte riktigt hade trott. Politiken driver tydligt – men drivs knappast alls.

Om jag själv tänker tillbaka på dessa år blir många av mina bilder annorlunda. Där finns de tre baltiska ländernas frihetskamp, Internetrevolutionen, socialismens intellektuella bankrutt, tillväxtdiskussionen och den gryende insikten om att utan företagande kommer det på sikt inte att finnas någon välfärd. Det slår mig att mycket av det jag tyckte var viktigt och spännande under dessa år, och som skapade så förändrade förutsättningar, inte ens finns omnämnt på dessa 600 sidor.

Det känns märkligt att inte kunna hitta vare sig ordet socialism eller ordet Internet när jag bläddrar och bläddrar genom alla dessa sidor, år och dagar. Det verkar på något sätt som om Ingvar Carlsson och jag tittade åt olika håll under dessa år.